

ANDRZEJ FRYŚ

TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW ANDRYCHOWA

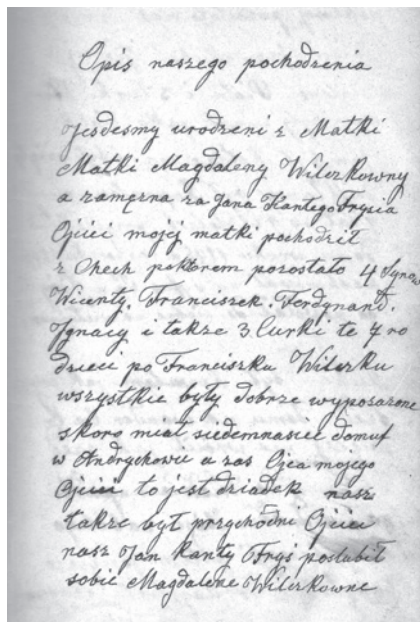
ANDREW ZALEWSKI

GESHER GALICIA, USA

OBRAZ ŻYCIA ANDRYCHOWSKIEGO MIESZCZANINA W ŚWIETLE RELACJI WSPOMNIENIOWEJ PIOTRA FRYSIA (1833-1901)

1. WSTĘP

Mieszczanin andrychowski Piotr Fryś (1833-1901) pozostawił swoje wspomnienia napisane w drugiej połowie XIX w. Tekst tego pamiętnika był dotąd publikowany dwa razy pt. O tym, jak stajałem do subtrawiderunku, czyli wspomnienia mojego pradziadka¹. Od czasu tych publikacji minęło jednak przeszło 20 lat i przez ten czas udało się autorom pozyskać wiele nieznanych wówczas informacji, zarówno na temat życiorysu Piotra Frysia, jak i wydarzeń i osób z jego otoczenia. Sam pamiętnik jest oczywiście egodokumentem², nato-

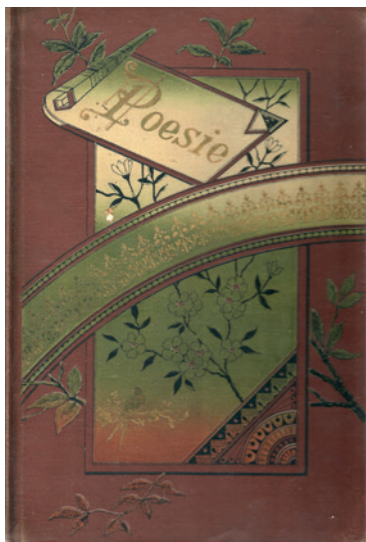
Wspomnienia są spisane w zeszycie w twardej okładce, której skan powyżej.

Na wewnętrznej stronie okładki wklejka znanej wadowickiej oficyny Franciszka Foltyna.

Źródło: ze zbiorów rodzinnych

¹ A. Fryś, O tym, jak stajałem do subtrawiderunku, czyli wspomnienia mojego pradziadka, „Karta Groń”, 2001, nr 21, s. 300-302; „Nowiny Andrychowskie”, 2002, nr 5(138), s. 26-27.

² W. Chorążyczewski, A. Rosa, Egodokumenty – Egodokumentalność – Analiza egodokumentalna – Spuścizna egodokumentalna, w: Egodokumenty. Tradycje historyograficzne i perspektywy badawcze, red. W. Chorążyczewski, A. Pacevicius, S. Roszak, Toruń 2015, s. 15.

Skan pierwszej
stronicy pamiętnika

miast celem obecnego artykułu jest rozszerzenie tematu przez dodatkową analizę tych osób i wydarzeń historycznych wspomnianych w rękopisie Piotra Frysia, które miały związek z historią Andrychowa, z pominięciem opisu relacji rodzinnych i przeżyć autora wspomnień. Pełny oryginalny tekst wspomnień Piotra Frysia został zamieszczony na końcu artykułu. Rękopis napisany jest starannym, czytelnym pismem i zawiera szereg wyrażen, których etymologia wywodzi się z języka niemieckiego. Jest to zrozumiałe, gdyż autor pamiętników mieszkał w Andrychowie, w austriackiej Galicji.

2. RODZINNE TŁO

Na początku wspomnień Piotr Fryś pisze, że jego dziadkiem po kądzieli (ze strony matki) był Franciszek Wilczek (1759-1827). Był to burmistrz Andrychowa na przełomie XVIII i XIX w., którego rodzina, jak pisze Piotr Fryś, pochodziła z Czech.

Przeprowadzone przez autorów badania archiwalne³ pozwoliły uściślić, że Wilczkowie wywodzili się ze Śląska Austriackiego (ówczesnego Księstwa Cieszyńskiego). Ojciec Franciszka, Jirzi (Georg), urodził się w roku 1734 w Heřmanicach (Hermanitz), miejscowości będącej dziś częścią miasta Ostrawy, w kraju morawsko-śląskim, w Republice Czeskiej⁴. Oprócz Georga Wilczka w aktach metrykalnych znajdują się również informacje o dalszej rodzinie Wilczków. Heřmanice wraz z okolicznymi wsiami, a także część dóbr w Cieszynie, należały do hrabiego Józefa Marii Kacpra Wilczka (1700-1777). Identyczne nazwiska nie oznaczały pokrewieństwa rodzinnego pomiędzy rodziną Georga Wilczka i nobilitowanym właścicielem dóbr ziemskich, gdyż taka sytuacja nie była rzadkością. Georg Wilczek został kapelusznikiem w pobliskim Skoczowie. Matka przyszłego burmistrza Andrychowa, Marianna

³ Wyniki tych badań nie były dotąd publikowane, a miejsca kolejnych kwerend są określone w przypisach do poszczególnych ustalonych zdarzeń.

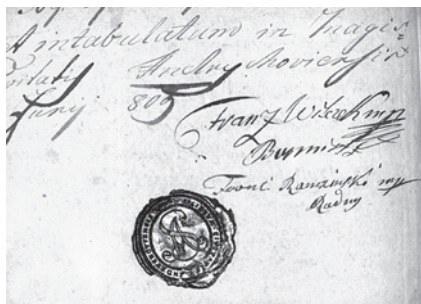
⁴ Zemský archiv v Opavě, Sbirka matrik Severomoravského kraje; sygn. SO VII 1, 1720-1780, Slezská Ostrava, s. 48. Jest to jedyny znany zapis, w którym nazwisko Georga Wilczka jest podane w języku czeskim jako Jirží Wlček (w dzisiejszej pisowni Jiří Vlček). Georg zmarł przed rokiem 1773, najprawdopodobniej w Andrychowie.

z domu Scholtz, wywodziła się z mieszczańskiej rodziny ze Skoczowa. W latach 50. XVIII w. Georg i Marianna Wilczek osiedlili się w Andrychowie, gdzie Franciszek Wilczek urodził się 2 października 1759 r.⁵ Przez następne trzy pokolenia Wilczkowie kontynuowali rodzinne, zawodowe i szkolne kontakty z pogranicznym terenem Śląska Austriackiego.

Mariusz Kulczykowski w monografii historii Andrychowa wskazuje, że w XVIII i w pierwszych dziesięcioleciach XIX wieku najczęściej funkcję burmistrza

sprawowali przedstawiciele andrychowskich rodzin mieszczańskich: Wilczków, Damskich i Homelskich. Piotr Fryś pisze w swych wspomnieniach, że Wilczek posiadał 17 domów w Andrychowie. To, w jaki sposób Franciszek Wilczek, wyszkolony jako szewc w Bielsku (Bielitz, tuż za granicą galicyjską), dosłużył się pozycji burmistrza oraz sporego majątku, pozostaje pewną zagadką. Archiwalne badania autorów potwierdzają zakupy gruntu i sprzedaże nieruchomości w imieniu Franciszka Wilczka i jego żony Barbary (z domu Senta, urodzona w Strumieniu) oraz dochody z dzierżawy domu wynajętego przez c.k. administrację opłat drogowych (k.k. Wegmautamt)⁶. Stabilna sytuacja finansowa mogła być powiązana z jego działalnością handlową, o której świadczą rejestracja Franciszka Wilczka w Opawie (Troppau) w czasie dorocznego jarmarku⁷.

Dalej w zapiskach Piotra Frysia są informacje o rodzeństwie matki, Magdaleny z Wilczków (1790-1858), czyli o dzieciach burmistrza Franciszka Wilczka. Biorąc pod uwagę znaczenie dla historii Andrychowa, należy tu wspomnieć o jego trzech synach. Najstarszy syn, Franciszek (1783-1847), był nauczycielem szkoły trywialnej (trzyletniej) w Andrychowie w latach 1807-1823⁸, a następnie pełnił funkcję

Podpis Franciszka Wilczka, burmistrza miasta Andrychowa, obok pieczęci miejskiej na dokumencie z 1809 r. Dokument dotyczy spadku po Stanisławie Ankwiczu.
Źródło: Parafia św. Macieja w Andrychowie

⁵ Parafia św. Macieja w Andrychowie (dalej: PMA), sygn. PMA 3, Liber natorum: 1759-1784, s. 15. Akt parafialny urodzenia jest najstarszym znanym zapisem rodziny Wilczków w Andrychowie.

⁶ Archiwum Narodowe w Krakowie (ANKr.), Liber contractuum, obligationum, quietantiorum, inscriptionum et aliorum instrumentorum civitatis regulatae Andrychoviensis a 1-ma Mai erectus subno 2-do anno 1793, sygn. 29/464/2, s. 7-8, 21-23 (1811-1817); s. 17-19 (1813); s. 61-63 (1815); s. 262 (1825); s. 263-264 (1826).

⁷ *Angerkommene Fremde in Troppau*, „Kais. Königl. Schlesische Troppauer-Zeitung”, 18 XII 1820 r., nr 101, s. 7. Zawód Wilczka został wymieniony jako handlarz/kupiec (*handelsmann/kaufmann*).

⁸ *Dzieje i rozwój Szkoły Podstawowej nr 1 im Tadeusza Kościuszki w Andrychowie 1791-2001*, Andrychów 2001, s. 15.

poborca podatkowego oraz Stempelmeistra⁹. Kolejny syn – Ignacy (1792-1862), był kupcem¹⁰, asesorem w Radzie Miejskiej w latach 1831-1855, a później honorowym burmistrzem (Ehrenbürgermeister) w latach 1861-1862. W roku 1848, podczas Wiosny Ludów, Ignacy Wilczek brał aktywny udział w pracach Rady Narodowej Miasteczka Andrychowa¹¹. Najmłodszy syn Franciszka i Barbary z domu Senta, Ferdynand Wilczek, był księdzem w diecezji tarnowskiej¹².

Opisując rodzinę swego ojca, Piotr Fryś pisze, że jego dziadek był *przychodni*. Błażej Fryś prawdopodobnie sprowadził się do Andrychowa z pobliskich Rzyk. Artur Oboza w swej pracy¹³ zalicza nazwisko Fryś do najstarszych nazwisk pochodzenia wołoskiego w tej miejscowości, datując jego pojawienie się na rok 1680, zaś Kulczykowski podaje nazwisko Fryś wśród występujących w najstarszych źródłach andrychowskich¹⁴, co odzwierciedla przeniesienie się części Frysiów z Rzyk do rozwijającego się miasta. Syn Błażeja, Jan Kanty Fryś (1778-1842), i Magdalena, córka wyżej wspomnianego burmistrza Wilczka, zostali rodzicami autora analizowanego pamiętnika¹⁵.

W kolejnej części pamiętnika pisze Piotr Fryś o swoim rodzeństwie. Nikt z jego braci nie zapisał się szczególnie w historii Andrychowa, chyba że przyjmie się pewną trudną do udowodnienia hipotezę o bracie Mateuszu. Autor pamiętnika pisze, że *w roku 1848 wstąpił on do straży i był oberaufserem*, a później wyjechał na Węgry i po powrocie osiedlił się w Jordanowie. Zarówno podany rok, jak i funkcja w straży każą przypuszczać związek opisanych wydarzeń z Wiosną Ludów. W pracy Stolarczyka¹⁶

⁹ *Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien*, Lemberg 1826, s. 216; Lemberg 1831, s. 105. Franciszek Wilczek był zatrudniony przez k.k. Commercial-Waaren-Stempelämterti zapewniał certyfikację towarów i pobieranie podatków. W przypadku Andrychowa, miasta tkaczy, ważną rolę Stempelmeistra było poświadczanie jakości wytwarzanych tu tkanin (m.in. wymiarów sprzedawanych tkanin lnianych). O historii i obowiązku stemplowania lnianych towarów patrz W. Rusiński, *Tkactwo lniane na Śląsku do 1850 roku*, „Przegląd Zachodni”, 1949, nr 11, s. 369-419.

¹⁰ M. Kulczykowski, *Andrychowski Ośrodek Płócienniczy w XVIII i XIX wieku*, Kraków 1972, s. 132. Ignacy Wilczek był nakładcą i handlował przędzą lnianą.

¹¹ M. Stolarczyk, *Powstanie Andrychowskiej Rady Narodowej w 1848 roku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria społeczno-pedagogiczna i historyczna”, 1997, nr 23, s.145.

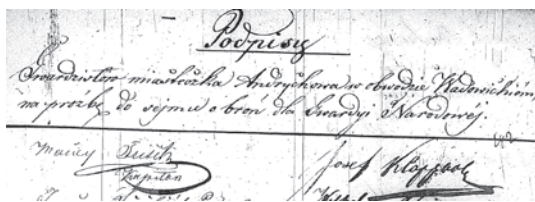
¹² *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis*, 1828, s. 70; 1867, s. 147; 1868, s. 219. Ferdynand Wilczek (1802-1867) przyjął święcenia kapłańskie w 1825 r. i pracował w szeregu parafii w Galicji (Oświęcim, Tymbark, Muszyna, Uście Solne).

¹³ A. Oboza, *450-lecie lokacji Rzyk na prawie wołoskim*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 94.

¹⁴ M. Kulczykowski, *Dwa wieki miasta Andrychowa (1767-1967)*, Kraków 1967, s. 7.

¹⁵ PMA, Liber copulatorum 1784-1886, sygn. PMA 4, s. 47, s. 71. Rodziny Frysiów i Wilczków łączyły dwa małżeństwa. Wuj Jana Kantego Frysia ożenił się z Agnieszką Wilczek, najstarszą córką burmistrza Franciszka Wilczka, w 1801 r., natomiast Jan Kanty Fryś i Magdalena Wilczek pobrali się w 1808 r.

¹⁶ M. Stolarczyk, *Powstanie Andrychowskiej Rady Narodowej...*, s. 147.

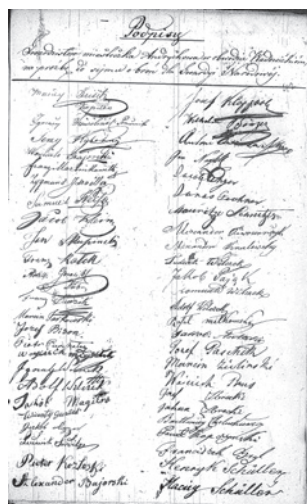
Powiększony podpis (Maurycego?) Macieja Frischa

jest wzmianka, że dowódcą andrychowskiej Gwardii Narodowej w 1848 r. był Maurycy Frisch, zaś wiceprezesem Rady Narodowej Maciej Frisch. Przeglądając się uważnie rękopisowi z 1848 r. można mieć wątpliwość, czy imię dowódcy brzmiało Maurycy, a nie Maciej¹⁷. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że obaj Frischowie używali imienia Maciej i była to jedna i ta sama osoba.

Niemniej jednak nie znaleźliśmy żadnej dokumentacji archiwalnej potwierdzającej, że Mateusz Fryś, brat Piotra, używał imienia Maciej. W księgach parafialnych w wyżej wspomnianym Jordanowie udało się odnaleźć tylko zapisy dotyczące Mateusza Frischa, z niemiecką pisownią nazwiska. Dodatkowy argument przeciwko przyjęciu hipotezy, jakoby Mateusz był dowódcą Gwardii Narodowej w Andrychowie w stopniu kapitana, stanowi fakt, że w 1848 r. miał on tylko 19 lat i jest mało prawdopodobne, że w tak młodym wieku był oficerem.

3. POSZUKIWANIE PROFESJI I SŁUŻBA WOJSKOWA

Piotr Fryś był – jakby to dzisiaj powiedziano – czwórzawodowcem. Po krótkiej, nieudanej praktyce garncarskiej pobierał nauki w zawodzie handlowca u swego wuja, wspomnianego powyżej Ignacego Wilczka. W pamiętniku szeroko opisana jest jego nauka, a później praca w zawodzie kuśnierza. Brak natomiast wzmianki o czwartym zawodzie: o piekarni założonej przez Piotra Frysia w roku 1877. Wynika to z faktu, że szczegółowy opis swojej kariery zawodowej autor tego pamiętnika kończy na wydarzeniach z roku 1862. W Towarzystwie Miłośników Andrychowa przechowywana jest *Księga uchwał Stowarzyszenia zjednoczonych rękodzielników, piekarzy,*

Podpisy gwardzistów z Andrychowa w 1848 r.
Źródło: Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie

¹⁷ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, *Podpisy gwardzistów miasteczka Andrychowa w obwodzie wadowickim na prośbę do Sejmu o broń dla Gwardii Narodowej*, rps. 42, k. 247.

Podpis Piotra Frysia obok starszego cechu, oraz pieczęci w *Księdze uchwał Stowarzyszenia zjednoczonych rękodzielników, piekarzy, młynarzy, piernikarzy i cukierników pod nazwą piekarskiego w Andrychowie.*

Źródło: Zbiory Towarzystwa Miłośników Andrychowa

młynarzy, piernikarzy i cukierników pod nazwą piekarskiego w Andrychowie. Zawarte są w niej zapisy datowane od 20 stycznia 1887 r. do 2 października 1937 r. Pod większością uchwał podjętych przez stowarzyszenie w latach 1888-1894 widnieje, obok podpisu starszego cechu, podpis Piotra Frysia, co oznacza, że był on w cechu postacią znaczącą. Świadczy o tym także zapis z 4 maja 1888 r., gdy miało miejsce poświęcenie chorągwi stowarzyszenia, na której widniały wizerunki św. Floriana i św. Marcina – wśród 12 *panów kumotrów* i *pań kumoter* (rodziców chrzestnych chorągwi) wymienieni są Piotr Fryś i jego żona Agnieszka.

Wspomnienia Piotra Frysia rzucają również światło na służbę wojskową i związane z nią procedury w Galicji. Pobór odbywał się wówczas w wyznaczonych okręgach wojskowych, a służba wojskowa trwała 10 lat. W 1854 r. Piotr w wieku 21 lat został zarejestrowany do służby wojskowej, aczkolwiek jego aktywna służba wojskowa została odroczone¹⁸. Dopiero w 1859 r. autora pamiętnika wezwano do 56 Pułku Piechoty w Wadowicach. Po niecałych czterech miesiącach otrzymał on urlop, kiedy jego przełożeni zaliczyli mu pięć i pół roku służby, licząc od pierwszej rejestracji poborowej. Piotr Fryś pisze, że w tym okresie został zbadany przez lekarza wojskowego, swego kuzyna, Romualda Wilczka (1830-1885), który skończył medycynę w Wiedniu i jako lekarz wojskowy służył w wielu miejscach na terenie Cesarstwa Austriackiego¹⁹. Doktor Wilczek został przejściowo przeniesiony do 56 Pułku Piechoty w Wadowicach w 1860 r.²⁰ Piotr Fryś wspomina z ulgą, że ostatecznie zwolniono go od dalszej służby wojskowej decyzją komisji w Krakowie.

4. LOSY RODZINY PIOTRA FRYSIA

Pod tytułem *Zapis ożenienia Piotra Frysia* autor pamiętnika podaje dalsze wydarzenia z kroniki rodzinnej.

¹⁸ Wielu poborowych było zwolnionych ze względu na wykonywany zawód, status społeczny i przyczyny zdrowotne. Powszechna służba wojskowa została wprowadzona dopiero w 1868 r.

¹⁹ Archiv der Universität Wien, Med. Fakultät, Promotionsprotokoll, sygn. M 33.3. Romuald Wilczek uzyskał stopień doktora medycyny i chirurgii w 1855 r. na Uniwersytecie Wiedeńskim. Poprzednio ukończył gimnazjum w Cieszynie (1842-1848). Romuald był synem wspomnianego powyżej młodszego Franciszka Wilczka.

²⁰ O przeniesieniu do Wadowic patrz: *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien, 1860–61, s. 608.

Na wstępie pisze o swoim ślubie z Agnieszką z Gieruszczaków (1846-1897), a następnie o swoich dzieciach, z których należy tu wspomnieć o Marii, urodzonej w roku 1864, która wyszła w roku 1882 za mąż za Edmunda Michała Krzysztoforskiego (1853-1932). Krzysztoforscy mieszkali w Wadowicach. Jednym z synów Marii i Edmunda był znany wadowicki lekarz Karol Krzysztoforski (1884-1948)²¹.

Najstarszy syn Piotra, Franciszek Fryś (1865-1942), odziedziczył istniejącą do dziś piekarnię w Andrychowie, był radnym, asesorem, a w latach 1920-1926 burmistrzem miasta, zaś w latach 1920-1925 także naczelnikiem miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej.

Wilhelm Fryś (1869-1926) studiował przez trzy lata prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, później został zawodowym oficerem. W stopniu majora armii austriackiej brał udział w I wojnie światowej, był ciężko ranny. Już 3 grudnia 1918 r. wstąpił do Wojska Polskiego (WP) i otrzymał awans na pułkownika. W roku 1919 dowodził 15 Pułkiem Piechoty, potem aż do śmierci służył w korpusie kontrolerów WP²².

Najmłodszy syn, Rudolf Fryszowski (1889-1953), podobnie jak starszy brat był oficerem austriackim. Także walczył w I wojnie światowej, a zaraz po jej zakończeniu wstąpił do WP, gdzie awansowano go do stopnia majora. W roku 1926 zmienił nazwisko na Fryszowski. Brał udział w kampanii 1920 r. jako dowódca twierdzy w Brześciu, a we wrześniu 1939 r. bronił, u boku bohaterskiego pułkownika Stanisława Dąbka,

Agnieszka z Gieruszczaków Frysiowa (1846-1897). Źródło: ze zbiorów rodzinnych

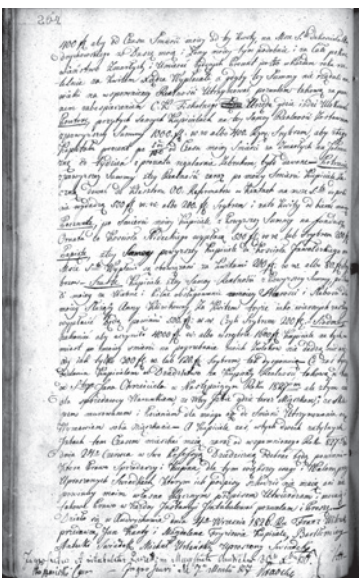
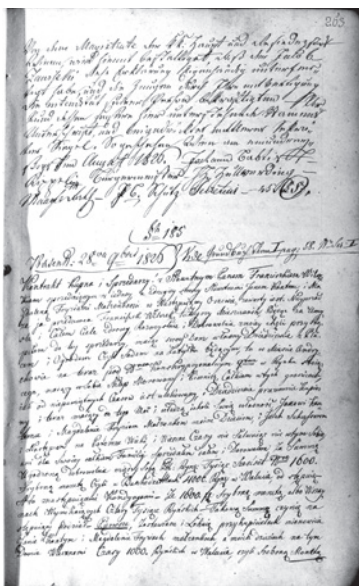
Piotr Fryś (1833-1901) Źródło: ze zbiorów rodzinnych

Agnieszka i Piotr Frysiowie z dwójką swoich dzieci: Franciszkiem i Walerią (później, po mężu Zielińską) Źródło: ze zbiorów rodzinnych

²¹ A. Krzysztoforski, *Laboratorium Chemiczno-Farmaceutyczne Magistra Mieczysława Krzysztoforskiego w Tarnowie 1923-1951*, Tarnów 2013, s. 16.

²² Dane biograficzne Wilhelma znaleźć można w artykule *Ś. p. pułk. Wilhelm Fryś*, „Polska Zbrojna”, 21 XII 1923 r., nr 348, s. 5, a informację o oznaczeniu go Krzyżem III klasy z dekoracją wojenną w *Oznaczeni w Armii*, „Nowa Reforma”, 30 VI 1916 r., nr 324, s. 2.

**Kontrakt kupna
i sprzedaży domu nr 9
z 1826 r.**

Źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

Kępy Oksywskiej w Gdyni. Tam 19 września został wzięty do niewoli i całą wojnę spędził w niemieckich oflagach. Równoległe do kariery oficerskiej Rudolf Fryszowski był artystą malarzem²³, członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków²⁴. Po wojnie napisał wspomnienia z pobytu w oflagach, wydane przez Muzeum II Wojny Światowej²⁵. Można chyba stwierdzić, że synowie Piotra Frysia – oficerowie nie poszli w ślady ojca, który za wojskiem, jak się wydaje, nie przepadał.

Wśród wspomnień Piotra Frysia jest także uwaga o domu rodzinnym w Andrychowcie, która również łączy się z historią wypadków w mieście. Autor pamiętnika pisze, że *dom pod no 9 jest kupiony 17 stycznia 1890*, aczkolwiek dane archiwalne wskazują, że drewniany dom pod tym numerem (obecny adres Rynek 32) został przekazany przez Franciszka Wilczka seniora rodzicom Piotra, Janowi Kantemu i Magdalenie Frysiom, 4 września 1826 r.²⁶

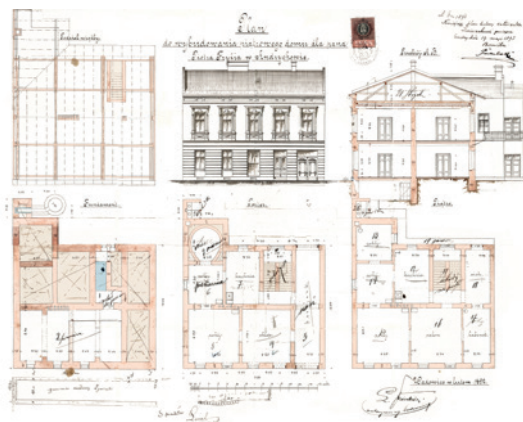
Ta sprzedaż, a w gruncie rzeczy darowizna, była obwarowana licznymi zobowiązaniami do świadczeń na rzecz okolicznych kościołów i klasztorów, z których spadkobiercy Jana Kantego się nie wywiązywali i doszło do procesu sądowego w roku 1875, w rezultacie którego siostra Piotra, Antonina

²³ A. Jurkiewicz-Zejdowska (autorka scenariusza), *Rudolf Fryszowski Akwarele. Za drutami... w oflagach niemieckich 1939-1945*, katalog wystawy w Muzeum WP, Warszawa 2017.

²⁴ *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, red. J. Maurin-Białostocka, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1975, s. 257.

²⁵ R. Fryszowski, *Pejzaż wojenny wspomnień*, Gdańsk 2021, s. 144-161. W książce tej zamieszczona jest obszerna nota biograficzna R. Fryszowskiego.

²⁶ ANKr., sygn. 29/464/2, s. 263-264.

Plan murowanego domu nr 9 Piotra Frysia wykonany przez autoryzowanego budowniczego z Wadowic w lutym 1892 r.
Źródło: ze zbiorów rodzinnych

Wykonana zapewne przez murarzy „inskrpcja” na tynku strychu domu nr 9 o treści: R.P. 1893 FR Niech nam nasz Pan i Pani rzyje (!)
Fot. Andrzej Fryś

Wygląd domu w lipcu 2023 r. (obecny adres: Rynek 32)
Fot. Andrzej Fryś

1893 r., co potwierdza Kulczykowski²⁷, aczkolwiek niektóre inne źródła podają datę 20 czerwca 1893 r.²⁸ Na miejscu spalonego domu autor pamiętnika wybudował nowy, murowany, który stoi do dziś.

Jak wspomniano powyżej, Piotr Fryś opisywał fakty dotyczące swego życia zawodowego do roku 1862. W późniejszym okresie (1886-1900) został on radnym Rady

Piwowarczyczkowa, spłaciła należne zobowiązania. Prawdopodobnie wspomniana powyżej transakcja z roku 1890 dotyczyła zatem kupna domu przez Piotra Frysia od siostry. W pamiętniku jest także krótka relacja o pożarze, który pochłonął wiele drewnianych budynków w centrum Andrychowa, m.in. dom rodziny Frysiów. Piotr Fryś pisze, że pożar wybuchł 23 czerwca

²⁷ M. Kulczykowski, *Dwa wieki...*, s.56.

²⁸ B. Marczewski, *Powiat wadowicki pod względem geograficznym statystycznym i historycznym*, Kraków 1897, s. 112.

Tableau wykonane w roku 1895 na cześć jubileuszu ks. Kanonika Stanisława Jurkowskiego; Piotr Fryś drugi od lewej w drugim rzędzie od dołu. Fot. Aleksandra Polak

Miasta Andrychowa²⁹. Jego podobizna znajduje się wśród fotografii radnych na table-
au sporządzonym w roku 1895 z okazji jubileuszu księdza Stanisława Jurkowskiego³⁰.

5. TEKST ZAPISKÓW PIOTRA FRYŚIA (PODTYTUŁY I PISOWNIA WEDŁUG ORYGINAŁU) OPIS NASZEGO POCHODZENIA

Jesteśmy urodzeni z matki Magdaleny Wilczkówny a zamężna za Jana Kantego Frysia. Ojciec mojej matki pochodził z Czech, po którym zostało 4 synów: Wincenty, Franciszek, Ferdynand, Ignacy i także 3 córki³¹. Te 7-ro dzieci po Franciszku Wilczku wszystkie były dobrze wyposażone, skoro miał siedemnaście domów w Andrychowie. A zaś ojca mojego ojciec, to jest dziadek nasz, także był przychodni. Ojciec nasz Jan

²⁹ Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej, Księga uchwał Rady miasta Andrychowa poczynawszy od 22 lutego 1867 r. do 23 kwietnia 1888 r. Posiedzenie z dnia 4 V 1886 r., sygn. akt 13/493/4, s. 436.

³⁰ A. Zwoliński, *Miasto Ankwiczów. Z dziejów Andrychowa*, Kraków 1993, s. 53. Ksiądz kanonik Stanisław Jurkowski był proboszczem w andrychowskiej parafii św. Macieja w latach 1845-1898.

³¹ W rzeczywistości Franciszek Wilczek i Barbara mieli 12 dzieci, z których 4 zmarło w dzieciństwie.

Kanty Fryś poślubił sobie Magdalenę Wilczkówną, po której pozostało nas ósmioro dzieci: Jan, Michał, Jędrzej, Mateusz, Piotr i 3 córki, które wam znane były jako ciotki.

Jan był kotlarzem i był wzięty do ułanów, był kapralem, służył 9 lat, po 9-ciu latach przyszedł do domu w roku 1845, a zaś w roku 1847 zachorował na tyfus, Pan Bóg go powołał do siebie na wieczność. Michał był kowalem, jak wyszedł z domu na wander³², tak więcej nie wrócił. Jak szedł z Linzu do Wiednia napadli go na drodze zbójce, zabili go i obrabowali, potem przyszło zapytanie do Magistratu, matka złożyła protokół jak było rzeczywiście i takie życie skończył.

Mateusz był kupcem uczony. W roku 1848 wstąpił do straży i był oberaufserem³³. Był kilka lat na Węgrach, po kilku latach powrócił do Andrychowa, a ożenił się w Jordanowie. O Mateuszu byłoby się trzeba dużo opisywać jego położenie. Po nim zostało dwóch synów po jego śmierci. Jędrzej był ślusarzem, ożenił się w Jordanowie z wdową, miał się dosyć dobrze, pozostawił także dwóch synów po sobie.

Ja zaś jako najmłodszy Piotr Fryś, to już dla mnie o wiele, ponieważ ojciec umarł, matka pozostała wdową, więc najwięcej sam musiałem sobą zajmować aby być jakim rzemieślnikiem. Byłem jedenaście dni garncarzem, to mi się nie podobało, a to jeszcze po chorobie tyfusowej na którą bardzo chorowałem. Za parę tygodni posłał po mnie brat mojej matki, to jest Ignacy Wilczek, żebym się uczył na kupca, byłem tylko jeden rok, dostałem frebrę, com na nią także długo chorował, pozostaję w domu przez ten czas.

W roku 1849 ożenił się Antoni Gieruszczak z Barbarą siostrą i on mnie namówił, żebym się uczył na kuśnierza, to ma miejsce dla mnie we Frydku³⁴. Dałem się namówić i poszedłem do Frydku. Na kuśnierza terminowałem cztery lata, było mi dobrze, robiłem jako czeladnik, a zaś w roku 1853 znowu dostałem frebrę. Powróciłem do domu do Andrychowa i zażądałem, aby mi było dozwolone przystąpić do asenterunku³⁵. Stałem do asenterunku, byłem uznany za słaby, za parę tydni powróciłem znowu do Kuncickiego³⁶ do roboty dnia 2 lutego 1854. W marcu był asenterunek w Wadowicach, dość na tym, że w roku 1854 były 3 asenterunki w Wadowicach od marca do czerwca, a na trzeci przyszło pismo do Frydku i tam staję drugi raz do asenterunku i byłem oddany do wadowickiego regimentu, to jest Baron Koryszuty³⁷.

³² Od niemieckiego „Wanderarbeiter”, robotnik czasowo zatrudniony.

³³ Od niemieckiego „Oberaufseher”, nadzorca, starszy dozorca.

³⁴ Obecnie Frydek-Mistek, miasto w północnych Morawach w Republice Czeskiej. W czasach opisywanych w pamiętniku zarówno Frydek (w Księstwie Cieszyńskim), jak i Andrychów (w Galicji) leżały w Cesarstwie Austriackim, stąd łatwość podróży między tymi miejscowościami.

³⁵ Od niemieckiego „Assentierung”, pobór do wojska.

³⁶ Prawdopodobnie tak nazywał się pracodawca autora pamiętnika.

³⁷ Baron Koryszuty jest fonetycznym nawiązaniem do nazwiska Gorizzutti, które nosił tytularny dowódca pułku

Pięć i pół roku mnie nie powołali do wojska. Ponieważ papiery moje asenterunkowe nie doszły do Wadowic, więc mnie przez ten czas nie powołali.

Jak wybuchła wojna z Włochami w roku 1859 tom zaś przybył do Andrychowa³⁸. Odszedłem z Frydka bez żadnego meldowania. Przyszedłem 1 stycznia w roku 1859, a w maju 1859 przyszły moje papiery za mną do Andrychowa. Dowiedziałem się od Donasia Amsenera, który mieszkał u nas ponieważ w Andrychowie mnie nie znali, dostawiłem się, albo zgłosił, że jestem w Andrychowie. Z Andrychowa poszedłem do Wadowic i narukowałem³⁹ do trzeciej kompanii Baron Koryszuty. Byłem przy wojsku 3 miesiące i 17 dni. W sierpniu w roku 1859 zostało zawieszenie broni, a ja już miałem 5 roków i 6 miesięcy wysłużone, ponieważ było rachowane od tego czasu, jak byłem asenterowany. Dlatego byłem zaś uwolniony na urlop do domu.

Niczym nie zajmować się w domu byłoby dla mnie nie do przebycia, uważałem sobie, że rozpocznę dla siebie moją profesję. Niedługo cieszyłem się z moją myślą o rozpoczęciu mojej profesji, gdyż za dziewięć miesięcy powołany do wojska i stawałem do wizyty przed doktora wojskowego, a był nim Romuald Wilczek on mnie uwolnił, powiedział mi żebym szedł do Regimentsarta⁴⁰ i podał do subtrawiderunku⁴¹ i tak się stało. Za jakiś czas zostałem powołany do Krakowa i zostałem uwolniony od służby wojskowej w roku 1862.

Teraz trzeba samemu na chleb zarobić, jak się jeść chce. Ale jak robić, kiedy ledwie mam 24 fl.⁴² (dwadzieścia i cztery fl.). Z tego kapitału powyższego rozpocząłem, bo więcej nie miałem, ale Pan Bóg dał powoli jakoś się szczęśliwie, żem miał więcej jak 100 fl.

ZAPIS OŻENIENIA PIOTRA FRYSIA

Ożeniłem się dnia 27 stycznia w roku 1863. Marysia się urodziła dnia 16 kwietnia w roku 1864. Franciszek urodzony dnia 9 września w roku 1865. Wiluś urodzony dnia 27 maja w roku 1869. Waleria urodzona dnia 31 marca w roku 1872. Romuald

piechoty w Wadowicach. Dalsze informacje w *Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1859, s. 69, 192. Franz Anton Freiherr von Gorizutti był patronem (Inhaber) Pułku Piechoty Nr 56, przeszedł na emeryturę w lipcu 1859 r.

³⁸ Chodzi tu o wojnę o niepodległość Lombardii i Wenecji, przegraną przez Cesarstwo Austriackie.

³⁹ Od niemieckiego „einrücken”, wstąpić do wojska.

⁴⁰ Od niemieckiego „Regimentsarzt”, lekarza pułkowy.

⁴¹ Prawdopodobnie od używanego w Austrii niemieckiego słowa „Superarbitrieren”, powzięć ostateczną decyzję, orzec ostatecznie. Chodziło o ostateczne ustalenie zdolności Piotra Frysia do pełnienia służby wojskowej.

⁴² Florin (fl.) dotyczy alternatywnej nazwy austriackiej monety gulden, będącej w obiegu w Cesarstwie Austriackim. Gulden był także znany pod lokalnymi nazwami w różnych krajach cesarstwa, np. w Galicji także jako złoty reński.

urodzony dnia 27 stycznia w roku 1876, a zmarł w roku 1882 dnia 29 marca na odrę. Antonina urodzona dnia 5 czerwca 1880, a zmarła dnia 28 listopada w roku 1882 na szkarlatynę. Władysława urodzona dnia 18 czerwca w roku 1885. Rudolf urodzony dnia 7 kwietnia w roku 1889. Krzysztoforska wydana w roku 1882 w listopadzie.

Dom pod no 9 jest kupiony dnia 17 stycznia w roku 1890. Dom razem z gruntem kosztuje 2800 (?). W roku 1893 powstał ogień u Ferdynanda Stambergera⁴³ o godzinie 2 i pół po południu jego własnego domu ogień powstał i spaliło się 18 domów i trzy oficyny dnia 20 czerwca 1893 w Andrychowie. W tym samym roku zacząłem dom nowy murowany stawiać i był ukończony że można go było dachem pokryć, a w roku 1894 został ukończony i dnia 1 października był pierwszy lokator od kolei inżynier Chojer⁴⁴.

Mama albo Agnieszka Frysiowa rozchorowała się dnia 24 stycznia 1897, a zmarła dnia 5 lutego, a zatem chorowała tylko 13 dni, a zmarła na zapalenie nerek i płuc. Pogrzeb był w niedzielę, to jest 7 lutego, a nabożeństwo się odbyło 10 lutego w roku 1897.

ZAKOŃCZENIE

Pamiętnik Piotra Frysia jest nie tylko dokumentem rodzinnym, lecz także źródłem informacji historycznych o Andrychowie i okolicy. Opisany fragment dziejów rodziny Frysiów ilustruje rozwój mieszczaństwa. Czytelnik może poznać informacje dotyczące osób publicznych i rzucić okiem na strukturę społeczną małego galicyjskiego miasta. Ze względu na swoje położenie geograficzne i lokalne tkactwo lniane Andrychów (i ogólnie region Wadowic) zawsze znajdował się na skrzyżowaniu ludzkich interakcji i migracji. Inny aspekt pamiętnika może zainteresować lingwistów

Groby Piotra i Agnieszki Frysiów na cmentarzu komunalnym w Andrychowie
Fot. Andrzej Fryś

⁴³ J. Stanisławek-Janus, *Andrychów: sceny z życia miasta*, t. I, Andrychów 2018 s. 281. Ferdynand Stamberger był właścicielem magła, farbiarni i drukarni tkanin. Urządzenia w zakładzie Stambergera, mieszczącym się w pobliżu rynku z drewnianą zabudową, napędzane były maszyną parową.

⁴⁴ *Szematemizm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim z 1893 r.*, Lwów 1893, s. 592. Inżynier Karol Hoyer był naczelnikiem stacji w Wadowicach. Przechodzącą przez Andrychów linię kolejową Biała-Kalwaria Zebrzydowska otwarto 1 czerwca 1888 r. (por. B. Marczewski, *Powiat wadowicki...*, s. 72).

badających lokalną gwarę. W Galicji w XIX w. często mieszano słowa polskie i niemieckie, zwłaszcza na terenie pogranicznym ze Śląskiem Austriackim. Oryginalny tekst ujawnia, jak ludzie komunikowali się na co dzień poza kręgami literackimi.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Parafia św. Macieja w Andrychowie

Liber natorum (Księga urodzeń) 1759-1784, sygn. PMA 3.

Liber copulatorum (Księga zaślubionych) 1784-1886, sygn. PMA 4.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Liber contractuum, obligationum, quietantium, inscriptionum et aliorum instrumentorum civitatis-regulatae Andrychoviensis a 1-ma Mai erectus sub nro 2-do anno 1793, sygn. 29/464/2.

Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej

Księga uchwał Rady miasta Andrychowa poczynszy od 22 lutego 1867 r. do 23 kwietnia 1888 r. sygn. 13/493/4.

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

Podpisy gwardzistów miasteczka Andrychowa w obwodzie wadowickim na prośbę do Sejmu o broń dla Gwardii Narodowej, rps. 42.

Archiv der Universität Wien

Med. Fakultät, Promotionsprotokoll, sygn. M 33.3.

Zemskýarchiv v Opavě

Sbírka matrik Severomoravského kraje; Slezská Ostrava, 1720-1780, sygn. SO VII 1.

Źródła drukowane

Chorążyczewski W., Rosa A., *Egodokumenty – Egodokumentalność – Analiza egodokumentalna – Spuścizna egodokumentalna*, w: *Egodokumenty. Tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze*, red. W. Chorążyczewski, A. Pacevicius, S. Roszak, Toruń 2015.

Dzieje i rozwój Szkoły Podstawowej nr 1 im Tadeusza Kościuszki w Andrychowie 1791-2001, red. J. Stawarz, et al., Andrychów 2001.

Fryszowski R., *Pejzaż wojennych wspomnień*, Gdańsk 2021.

Fryś A., *O tym, jak stajalem do subtrawiderunku, czyli wspomnienia mojego pradziadka*, „Karta Groni”, 2001, nr 21, s. 300-302.

Fryś A., *O tym, jak stajalem do subtrawiderunku, czyli wspomnienia mojego pradziadka*, „Nowiny Andrychowskie”, 2002, nr 5, s. 26-27.

Jurkiewicz-Zejdowska A. (autorka scenariusza), *Rudolf Fryszowski Akwarele. Za drutami... w oflagach niemieckich 1939-1945*, katalog wystawy w Muzeum Wojska Polskiego, Warszawa 2017.

- Krzysztoforski A., *Laboratorium Chemiczno-Farmaceutyczne Magistra Mieczysława Krzysztoforskiego w Tarnowie 1923-1951*, Tarnów 2013.
- Kulczykowski M., *Andrychowski Ośrodek Płócienniczy w XVIII i XIX wieku*, Kraków 1967.
- Kulczykowski M., *Dwa wieki miasta Andrychowa (1767-1967)*, Kraków 1967.
- Marczewski B., *Powiat wadowicki pod względem geograficznym statystycznym i historycznym*, Kraków 1897.
- Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1859, 1860-1861.
- Oboza A., *450-lecie lokacji Rzyk na prawie wołoskim*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny”, 2009, nr 12, s. 76-96.
- Rusiński W., *Tkactwo lniane na Śląsku do 1850 roku*, „Przegląd Zachodni”, 1949, nr 11, s. 369-419.
- Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien*, Lemberg 1826, 1831.
- Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1828, 1867, 1868.
- Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, red. J. Maurin-Białostocka, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1975.
- Stanisławek-Janus J., *Andrychów: sceny z życia miasta*, Andrychów 2018.
- Stolarczyk M., *Powstanie Andrychowskiej Rady Narodowej w 1848 roku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Seria społeczno-pedagogiczna i historyczna”, 1997, nr 6(23), s. 143-148.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów 1893.
- Zwoliński A., *Miasto Ankwiczów. Z dziejów Andrychowa*, Kraków 1993.

SUMMARY

A description of the life of an Andrychów burgher

The article analyzes the content of a nineteenth-century memoir written by Piotr Fryś. This document is the resource for studies of family history and of a broader social context related to the growth of a small town in Galicia. Based on new archival research, previously unpublished biographical data concerning maternal grandfather of Piotr Fryś, Franciszek Wilczek, who became a mayor of Andrychów, and his children are provided. The confirmed and suspected connections between the individuals mentioned in the diary and the events of the Spring of Nations are discussed. The life stories of some descendants of Piotr Fryś are briefly described. The original text of the memoir also provides the insight into a local vernacular spoken in small towns in Galicia, situated near the border with Austrian Silesia.

Key words: Andrychów, Piotr Fryś, Rudolf Fryszowski, Rzyki, Spring of Nations, Wadowice, Franciszek Wilczek